

ומשום נויי ארץ ישראל⁵, קמ"ל דהכא לאו משום נויי העיר הוא אלא משום שלא יזיק, ואם רצו למחול ולמשבק עושין. אי נמי קמ"ל דבין בערי ארץ ישראל בין בחוצה לארץ מרחיקין, מה שאין כן במרחיקין את האילן דאינו אלא משום נויי העיר, וכיון דמשום נויין הוא סתמא דמילתא אינו חייב להרחיק אלא דוקא בארץ ישראל⁶, והיינו דקא מקשה עלה ותיפוק לי דאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה⁷. וכן כתב רש"י ז"ל⁸ הטעם שאין זו תפארת ארץ ישראל. כנ"ל.

[כה, א] מתני': מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישים מן הבצלים וכו'. לא נתפרש במתני' שיעור הרחקתן, ואפשר דהרחקת משרה וכרישין ובצלים¹ שלשה טפחים כשיעור אמת המים ונברכת הכובסין².

ישראל משום נויי ארץ ישראל הוא, וכמש"כ המנחת חינוך במצוה שמב דאינו שייך לאיסור שנאמר בערי הלויים לשנות ממגרש לשדה, דההיא ילפינן לה מקרא. אבל יש לעיין דהא בגמ' לעיל פרכינן אעולא דאמר משום נויי העיר ותיפוק ליה דאין עושין שדה מגרש וכו', הרי דהא דאין עושין שדה מגרש אין זה משום נויי העיר, וכן מוכח מדמשני ה"מ זרעים אבל אילנות עבדינן והכא משום נויי העיר לא. ונראה דנויי ארץ ישראל דקאמר רבינו שאני מנויי העיר שאמרו בגמ', דנויי העיר הוא לעיר לחודה, ונויי ארץ ישראל הוא שמיפה את הארץ כולה. 6 כמש"כ הרמב"ן ודלא כיד רמה אות צה, ועי' מ"מ פ"י מהל' שכנים ה"א שהביא שיטת רבינו מכאן. ועי' ש"ך ס' קנה ס"ק יב וחיידושי רבי שמואל סי' יט. 7 ואי מתני' גם בחו"ל מיירי משום נויי העיר, מאי פריך ותיפוק ליה וכו', הא איצטריך להאי טעמא לאסור גם בחו"ל. ועי' יד רמ"ה דמפרש שגם ההיא דאין עושין שדה מגרש מיירי גם בחו"ל. 8 לעיל ד"ה לא חמימא, והובא ברמב"ן הנ"ל לראיה.

1 תיבת "ובצלים" לכאורה ט"ס, ואולי צ"ל: וחרדל. ועי' להלן כו א הע' 17. 2 לעיל יז א. ריש לעיין מהיכי תיתי לדמותם להני, ובשלמא משרה אפשר דחזינן מאמת המים ונברכת הכובסין דמתונא דידהו מזקת לכותל עד ג' טפחים ותו לא, וא"כ אפשר דה"ה משרה לירק (אף דאכתי יש לחלק בין ירק לכותל), ולא ס"ל השתא דריח המשרה מזיק (עי' בסמוך), אבל כרישין וחרדל לא דמיין כלל לאמת המים. ואמנם כן מבואר ברמב"ן דמשרה יש לדמותה לנברכת הכובסין ולא כרישין. ואולי כוונת רבינו דמדערביניהו ותניניהו לכולהו כחדא ש"מ דשיעורן שוה וכמו דכתב בסמוך. ומש"כ רבינו שלשה טפחים, עי' רמב"ן שכתב דיש ללמוד משרה מנברכת שהיא ארבע אמות וכוונתו למבואר לעיל יט א דהא דתנן במתני'

לימא לא סבר לה כר' חנינא, לא שאני התם דרובא דשפוכאי ישראל נינהו. ולא²⁴ דחויי קא מדחי ליה²⁵, דודאי רבא כר' חנינא סבירא ליה, כדאמרין לעיל ש"מ מדר' חייא אזלינן בתר רובא, ואקשינן והא רבא הוא דאמר רוב ומצוי ליכא מ"ד, ואמרין הדר ביה רבא מההיא.

[כד, ב] הא דאמר רב אשי מה טעם קאמר מה טעם מרחיקין כדי שלא יזיק¹, תמיהא לי, מאי איצטריך ליה למיתני הכין ומאי נפקא מינה, דודאי מדמחייבין ליה לארחוקי מזיק הוא. ונ"ל² דאיצטריך משום דתנא לעיל מינה מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה, וקא מפרש טעמא בגמרא משום נויי העיר, וכל שהוא משום נויין אין בני העיר יכולין למחול³, וכדמיתנין עלה אין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה⁴

שיעורים אות פח ובגידולי שמואל וכדרכי דוד כאן. 24 כ"כ רבינו גם בתורת הבית כ"ה סוף ש"ד. 25 ר"ל דאין כוונת הגמ' לומר רק דאין הכרח ולא ס"ל כר' חנינא, ד"ל דשאני התם דרובא דשפוכאי ישראל ולפיכך התיר רבא, אבל לעולם י"ל דבאמת לא ס"ל כר' חנינא ולפיכך התיר ואפי' לאו רובא דשפוכאי ישראל, אלא כוונת הגמ' דע"כ מה שהתיר הוא משום דשאני התם דרובא דשפוכאי, דהא שמעינן לעיל דרבא ס"ל כר' חנינא. ולפי"ז קו' הגמ' היתה דדברי רבא סותרים דלעיל קאמר כר' חנינא. ועי' ריטב"א שפי' קו' הגמ' דנימא דהאי עובדא הוה מקמי דהדר ביה לעיל ואינה כהלכה, ולפירוש זה איכא למימר דמאי דקאמרין שאני התם וכו', באמת אינו אלא דחיה בעלמא, אבל אינו מוכרח דהא איכא למימר דהוא מקמיה דהדר ביה, ומדברי רבינו משמע דפשיטא דהאי מעשה דהכא הוה בתר דהדר ביה, וצ"ע מנ"ל.

1 רבינו קיצר, ולשון הגמ': מה טעם קאמר, מאי טעמא מרחיקין גורן קבוע מן העיר חמישים אמה, כדי שלא יזיק. 2 עי' ריטב"א ור"ן ונמוק"י שהביאו דברי רבינו. 3 בפשטות כוונתו דאין זה מדין נזקי שכנים, אלא איסור בפני עצמו הוא להפסיד נוי העיר ולא משום שבני העיר ניזוקין כשנפסד נוי עירן, ולפיכך אין יכולים למחול. וצ"ע דבגמ' לעיל אמרי' דילמא שאני היזקא דרכים מהיזקא דיחיד, משמע דגם דין זה מדיני נזיקין הוא, וגם מדפרכינן מאי שנא מבור דקוצץ ונותן דמים משמע כן. ועי' מה שכתב בחידושי רבי שמואל סי' יט אות ג. 4 ק"ק איך מוכח מהתם דלא מהני מחילה. ואולי מלשון "אין עושין" משמע דאיסור הוא, אבל קשה דהא מבואר בגמ' דינא דמתני' ודינא דאין עושין שדה מגרש שני דינים הם, ואיך ילפינן מהתם, וצ"ע. 5 מבואר מדבריו דהדין דאין עושין שדה מגרש בערי

דמתניתין בעי למידק ברישא וכיון דשני היזיקא דרביים שאני תו לא קשיא כלום, ואיכא למימר דמעיקרא נמי פשיטא לן דבעיר לעולם קוצץ ובהא שאני היזיקא דרביים מהיזיקא דיחיד, וכי קשיא לן בגמרא לענין דמי קשיא לן דקס"ד לא שנא, ומאי דתנא נמי גבי בור קוצץ ונותן דמים לא קשיא דהתם כיון דהבור קדמה קוצץ ברישא שהרי חייב לסלק היזק ואחר כך יתן דמים, דמדינא לית ליה למיתן ליה כלום אלא משום ישוב הארץ כמו שמוזכר בירושלמי, אלא דעיר קשיא דכיון דאילן קדם בדין היה שלא יקוץ אלא שכופין אותו לקוץ ויטול דמים, נמצא כמוכרו להם, לפיכך היה בדין שיתן דמים ואחר כך יקוץ ודיו שקנסת עליו קציצה.

דף כ"ה ע"א. הא דתנן מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישין מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים. תמהני בה למה לא פירש כמה היא אלא שנו מרחיקין אותן, ולא שנו בכלה מתניתין הרחקה סתם חוץ מזו, ולא מצאתי בתוספתא ולא בירושלמי כמה היא, אלא שאני רואה מן התוספתא (ע"י פ"א ה"ז) דהרחקת חרדל מן הדבורים חמשים אמה היא, והרחקת משרה יש ללמדה מנברכת והיא ארבע אמות, וכרישין מן הבצלים אינה כל כך אלא יש ללמדה מדין כלאים ביניקתן, וגם זה תמה לי שעירבן במשנתנו ולא פירש ולא חלק ביניהם, ושמא נאמר שהיה תנא דידן סובר כרבי יוסי ולא חשש אלא להזכיר מחלוקתן כדי לשנות טעמו של רבי יוסי, ואף על פי שפירש גבי בור לפי ששם נשנה מחלוקתו של רבי יוסי בפירוש לדעת עצמו, ויש לפרש שהרחקת משרה וכרישין ודבורים חמשים אמה היא וארישא קאי והכי קתני ומרחיקים חמשים אמה את המשרה מן הירק וכו' דהני כולהו סני ריחא דידהו דומיא דנבלות ובורסקי ובעי חמשים אמה, ואין זה מחוור.

דף כ"ה ע"ב. הכי גרסינן במתניתין בין מלמעלה בין מן הצד. וכן כתוב בהלכות רבינו הגדול ז"ל ובברייתא פירוש הוא שפירשו למשנתנו לומר מאי מלמעלה דקתני אי זה מהם שיהא מלמעלה או בור או אילן, והיינו דמקשינן בגמרא אברייתא בשלמא בור מלמטה וכו', דאילו מתניתין איכא לפרושה בין שהאילן למעלה בין שהוא שוה לו מן הצד, אלא ברייתא דקתני בור למעלה קשיא, ואיכא נוסחי דכתיב בהו במתניתין בין מלמעלה בין מלמטה בין מן הצד ומפרשי לה דאי ממתניתין הוה אמינא מאי למעלה ששפת הבור למעלה מן האילן

דגפנים מעכבי ליה עד דפרח, אבל בשבילין שבכרמים מדדה הוא, וזהו פירוש של שמועה זו על נכון.

דף כ"ד ע"א. הא דאמר רב נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל מותרת וקא סלקא דעתין משום דקסבר קרוב עדיף מרוב, ליכא למיחש דלמא גויים יש באותו צד של העיר שהוא קרוב מן ישראל הדרים שם, דכיון דרובא ישראל לית לן להחזיק קרוב אלא אם כן הקרובה לפניך, וכתב ר"ח ז"ל דהנך עובדי דחצבא וזיקי מותר בהנאה ולא בשתיה ולא מחוור לן.

אבל ענבי מצנעי. פירוש עבידי ודאי דמצנעי ואפילו לרבי חנינא אסור, דכי האי לאו קרוב בלחוד הוא אלא במקומו ממש הוא וחזקה כאן נמצאו וכאן היו, והכי נמי מוכח בקדושין פרק קמא (ל"ה ב') דקאמרינן בברייתא כרם הנטוע ירק וירק נמכר חוצה לו בארץ אסור והיינו משום דדרכן של כל הגננין למכור על פתח גנותיהן כדאמרינן בסוף בבא קמא (ק"ט א') הלכך כמי שהוא במקומו דמי, וכיון דמקום שהוא מקומן ומצוי ליכא מאן דאמר רוב עדיף וכן נראה לי.

דף כ"ד ע"ב. ותיפוק ליה דאין עושין לא שדה מגרש ולא מגרש שדה. לאו אדעולא מקשי אלא מתניתין נמי קשיא ליה והוה ליה למימר דאפילו אלף אמה ירחיק, אלא אורחא דתלמודא לומר ותיפוק ליה, כלומר אפילו אותן אמות שאמרה משנתנו שמרחיק משמע שלא היה לו להרחיק אלא משום נויי העיר ואמאי תיפוק ליה דאפילו אלף אמה צריך להרחיק, ותמהני ולימא ליה התם בארץ ישראל אבל ערי ישראל שבחוצה לארץ עושין מגרש שדה והכא משום נויי העיר לא עבדינן, לפיכך אני אומר שכך פירושה, דמעיקרא קא סלקא דעתין משום היזק הוא ואפילו בחוצה לארץ, וכיון שאמר עולא דמשום נויי העיר הוא פשיטא ליה שאין תקנה זו אלא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ אין מן הדין שיעכב ולא תקנו בה כלום, הלואי שתינוול בפני יושביה, וכיון שכן תיפוק ליה משום שאין עושין מגרש שדה, ואעולא מקשינן ולא אגופה דמתניתין, וכן כתב רש"י ז"ל הטעם שאין זו תפארת ארץ ישראל ש"מ לא אמרו דבר זה אלא בארץ ישראל.

ולימא להו הבו לי דמים ברישא והדר איקוץ. ואי קשיא לך וליקשי אמאי קוצץ ומאי שנא מבור דאמרת לא יקוץ, ואם תאמר היזיקא דרביים שאני מעיקרא אמאי (לא) קשיא ליה, איכא למימר ארישא

דבא"י אפילו ביחיד שייך שותפות של כל ישראל, ובחובה לארץ עכ"פ נפקא מיניה צעיר של רבים. וזה י"ל באמת בלי ספק דעת הרמב"ם פ"י מה' שכנים [ה"א], ומיירי בחוץ לארץ ודלא כהרצ המגיד, ומש"ה שונה [רמב"ם] לשון המשנה וכתב לשון רבים קולטין אותו, ונתנין לו בני העיר דמיו, ובא"י לא מיירי כלל דס"ל משנתנו ר' אלעזר ואיכו פסק כרבנן וכמ"ש לקמן ח"י"ב.

אמר עולא משום נוי. עיין רמב"ן שכתבתי לעיל דחוץ לארץ תיטול ותיטול, פירוש והלאה יעצו יושביה ויתישבו בא"י. אמנם איכא מאן דאמר שלהי כתובות [ק"י ע"ב] דאסור ללאת מבבל ומשום מקום שקובעים ישיבות בה"ל אסור לעלות משם לא"י, וכן פסק רמב"ם בהלכות מלכים [פ"ה ה"ג] ¹⁹. וי"ל שמתין לעולא דס"ל מנזה לעלות לא"י והוא עצמו ענה, ולבסוף כשמת בחוץ לארץ הספידו עליו אנת עולא על אדמה עמאה תמות ע"ש בכתובות [ק"י"א ע"א], מש"ה פריך בפשיעות ותיפוק ליה אין עושים מגרש שדה. אבל למאי דקוי"ל כנ"ל משכחת ליה מחמתין בחוץ לארץ במקום ישיבות ואסור ללאת משם ואיכא משום נוי.

ותיפוק ליה דאין עושים שדה מגרש. לשיטת הרמ"ה דגם בחוץ לארץ איכא משום נוי, ח"כ מאי פריך, הא אין עושים שדה מגרש בא"י הוא ומתניתין בה"ל ¹⁹, וכבר יצאתי זה לעיל בסמוך. וביותר פשוט י"ל, דאם כן ה"ל לתנא למיתני ובארץ ישראל אלף אמה, אע"כ מיירי גם בא"י, ופריך הא בא"י אין עושין מגרש שדה. ולפ"ז כדמשני לא נלכדה אלא לר' אלעזר לאו למימרא דסתם משנתנו כר' אלעזר הוא לבר מהלכתא, אלא הכי קאמר מש"ה לא נקיט ובא"י אלף אמה משום דלא מיירי בפלוגתא דר' אלעזר ורבנן, ונקיט כ"ה אמה דשייך בין בה"ל ובין בא"י בין לר' אלעזר ובין לרבנן.

ולרבנן נמי וכו'. בשיטה בקובצת בשם מהר"א ך' מייג"ש גרם ולהך לישנא דר' אלעזר וכו' ²⁰. והענין, כי היה שם בערכין בגמי' לישנא דר' אלעזר דמיייתי ילקוט [ויקרא רמז תרס"ה סוד"ה אשר] לחד לישנא אית ליה לר' אלעזר [בערי ישראל] עושים מגרש שדה ושדה מגרש, ולאידך לישנא ס"ל עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה, ואמר הכא דלהך לישני דר' אלעזר דאין עושין מגרש שדה, היינו זרעים אבל אילנות עושין, אבל לרבנן מדאורייתא אין משנים בערי ישראל כמו בערי לויים, ולדידהו כיון דגזירת הכתוב ולא משום נוי, בודאי אין חילוק בין זרעים לאילנות ומתניתין לא אחי' כרבנן לעולא בשום אופן, וגירסא זו נעלמה מצרכת הזנה בערכין ומתחייט וש"ך [סי' קנ"ה סק"י] ע"ש. וזה דלא כפירש"י בערכין דלרבנן נמי משום נוי בערי ישראל ולא מגזירת הכתוב, ולהנ"ל לרבנן מגז"ה בין בערי לויים ובין בערי ישראל, ומש"ה לא מיתוקמא משנתנו אלא לר' אלעזר בתי לישני, אבל לרבנן כלל כלל לא. ומש"ה פסק רמב"ם [כ"ה שמיטה ויובל פ"ג ה"ה] בערי ישראל כרבנן,

ובערי ח"ל [כ"ה שכנים שם] כמשנתנו ומבעטם שכבר ביארתיו לעיל.

ועיין משנה למלך רפ"ג משמיטה ויובל [שם] דהקשה כמה קושיות אפירש"י דפ"ב דשזופות [ע"ז ע"א]. וי"ל דסבירא ליה להנ"ל דלרבנן מגזירת הכתוב בכל ארץ ישראל לא ישונה ולא משום נוי, ודלא כפירש"י בערכין, אס כן מ"ט פירש הכתוב בערי לויים לא ימכר לא ישונה, וי"ל בערי לויים שאינם עיירות של חומה איצטריך קרא, אבל בישראל דוקא צעיר ולא כפפר, ולאו דוקא מוקף מימות יהושע בן נון אלא בכל שום היקף סגי, ואינו אלא כל זמן שהחומה קימת, אבל עיר שחרכו חומותיה בעל ליה הכך דינא ומותר לעשות מגרש שדה, ובזה נשתנה למעלותא מוקף חומה מימות יהושע בן נון דאפילו חרכו חומותיה דינה עליה ואין עושין מגרש שדה מדכתיב אשר לא חומה, ובזה נתישבו כל קושיותיו למעין וק"ל.

והנה י"ל הא דכתיב קרא בערי לויים שלא ישונה לרבנותא, לא מיצטרא ערי ישראל דלא ישונה משום דהקפידה תורה בדיניה לחלק בין שדות לערי חרשים וצית ערי חומה, ואם יכול לשנות ח"כ בנקל ישנה דין עיר לשדה ושדה לבית, ע"כ הקפידה תורה שלא ישונה, אך צעיר הלוים גדולת עולם תהיה ללוים ואין בהם שום שינוי דין, ה"א יכול לשנות ממגרש לשדה ולעיר ובהיפוך, קמ"ל אפ"ה לא ישונה וכש"כ ערי ישראל. ועיין רמב"ן [ויקרא כ"ה כ"ט] הסביר טעם הגון לחלק בין שדות וערי חרמות לערי חומה, אלו יולאים ציובל ואלו אינן יולאים, אמנם נפדים תוך שנה דוקא וצתי חרמים לאלתר ושדות אחר צ' שנים, ע"ש מילתא בטעמא. אלא לפ"ז אין סבירא לחלק בין מוקף חומה מימות יהושע בן נון לשאר כרכים ועיירות גדולות, אך י"ל משום ח"כ כל הרואה למכור קרקעו ללמיתות יעשה תחבולה ויקיף צתי חומה ויכיר עיר חומה ותימכר ללמיתות, ע"כ התחכמה תורה לחלות דוקא במוקף חומה מימות יהושע בן נון קודם ביאתן לארץ ולא שהקיפובו לאחר מכאן, עיין שלהי ערכין, כנלע"ד וק"ל.

מרחיקין את הגרן וכו' ומנירו בכדי שלא יזיק. אמר לי תלמיד אחד דקדוק לשון המשנה בכדי שלא יזיק, ואמאי לא אמר כד'י שלא יזיק כברייתא. רמח לכו אנירו שיעור הכמות שיכיה כל כך מוץ יסוער מגרן שיכסה כל הניר גלל אסור, אבל צמעת זבל משחצח הניר ומותר בכל אופן כמ"ש תוס' ד"ה שעושה אותו גלל וכו', ע"כ אומר בכדי שיכיה שיעור מועט בכדי שלא יכא צו להזיק ואז אפילו קרוב מאוד מותר, ויפה כיון.

דף כ"ה עמוד א': דאריב"ל צואו ונחזיק עובה לאבותינו. עיין מ"ש תוס' ד"ה ולכא וכו' וריב"ז אומר וכו' היה במזרח צית קדשו קדשים עכ"ל. ונתעורר בחו"ט [במתניתין] במ"ש תוס' מנחות ל"ח ריש ע"ב

אלף אמה אינו רשאי לנטוע בו כלום. ומהרי"ן כי קאמר ר' אלעזר דאין עושים מגרש שדה, לזרעים הוא דאמר אבל לנטוע בו אילנות לא, קמ"ל במתניתין דחמישים אמה מיהא הסמוכים לעיר אין לו רשות לנטוע בהם כלום.

19) עיין לחם משנה שם.
20) ז"ל השיט"ק ב"ה ותיפוק: "ולהך לישנא דאמר ר' אלעזר עושים שדה מגרש אבל לא מגרש שדה הרי המגרש כולו שהוא אלף אמה אינו רשאי לנטוע ולעשותו שדה, וא"כ מאי קא משמע לן מתניתין מרחיקין את האילן מן העיר חמישים אמה, תיפוק ליה שהרי המגרש כולו שהוא חתם סופר <על השי"ט> - נזיקין ב' / סופר, משה בן שמואל [עמוד 90] {726077}